

Pažinkime Šiaurės Nalšios aukštumos vertybes

Marius Semaška, Sirvėtos regioninio parko vyriausiasis kraštotvarkininkas

Lietuva yra, atrodo, visai nedidelis žalias kraštas. Tačiau pažvelgus atidžiau, kiekvienas mūsų šalies žemės lopinėlis yra kitoks ir kažkuo išsiskiriantis, unikalus. Tokia yra ir rytinė sritis, esanti Švenčionių rajone. Vakarinėje dalyje plyti smėlėta Žeimenos lyguma, galinti pasigirti gausybe ežerų bei miškais. Rytuose žvilgsnis aprėpia Dysnos lygumos tolius. Šias dvi žemesnes sritis dalija iš pietryčių į šiaurę nutįsęs kalvynas – Švenčionių aukštuma, kitaip dar vadinama Šiaurės Nalšios aukštuma.

Kaip ir kuriant didžiąją dalį Lietuvos paviršiaus, taip ir šiuose kraštuose nemažą indėlį paliko ledynai. Čia, ypač raiškia žemės paviršiaus įvairove pasižyminčioje vietovėje, nuo Švenčionių keliaujant Ceikinių link, 1992–aisiais įkurtas Sirvėtos regioninis parkas. Išskirtinė ši saugoma teritorija tuo, kad jai būdinga išraiški kalvota–gūbriuota, dubaklonių suskaidyta Šiaurės Nalšios aukštumos dalis.

Šventos gyvenvietėje, vakarinėje saugomos teritorijos dalyje, įsikūrusi Sirvėtos regioninio parko direkcija ir lankytojų centras. Viena iš vykdomų funkcijų – šviečiamoji. Einant ta linkme, įrengti pažintiniai takai, turistiniai maršrutai, vykdomos edukacinės programos. Lankytojų centre 2013 m. sukurta vidaus ekspozicija, kurios tema „Mitologija“, nes regioniniame parke yra nemaža vietovių bei objektų, kurių atsiradimą ir gyvavimo svarbą atskleidžia mitologinės ir istorinės sakmės. Jose vykstančiuose įvykiuose, veikėjų veiksmuose ar žodžiuose slypi iš gilios praeities atėjusios vertybės, požiūris į gamtą, kurios prieglobstyje žmogus gyvena. Tai yra mūsų kultūros dalis, kurioje atsiskleidžia iš praeities paveldėta pasaulėžiūra, išryškėja vertybės, kurios vis dar ryškios ir šiandien. Mitologija tai tik noras paaiškinti natūralius gamtoje vykstančius procesus, nemažai kurių seniau atrodė paslaptingi ar gąsdinantys. Mus pasiekusioje tautosakoje atskleidžiamas ryšys su gamta, pasaulėjauta. Tai galime panaudoti kaip ilgą laiką gyvuojančią, pasiteisinsią edukacinę priemonę.

2014 m. Sirvėtos regioniniame parke naujai įrengtas mokomasis pėsčiųjų takas „Mitologija“. Tako ilgis yra apie 1 km, tačiau šioje atkarpoje keliaujantis žmogus pamato 17 skulptūrų, kuriose įkūnytos senosios lietuvių Dievybės ir mitologinės būtybės.

Dievai – tai ne kas kita, kaip pati gamta, mus supančios aplinkos ir jos elementų suasmeninimas. Anksčiau žmonės gyveno kitaip – arčiau gamtos, o įvairūs jos reiškiniai buvo kasdieniškai svarbūs. Kiekviena skulptūra pateikiama kaip senosios dievybės, tautosakoje minimų būtybių išraiška. Tačiau tuo pačiu kiekviena iš jų išreiškia natūralų šiose platumose įprastą gamtinį reiškinį.

Pačioje iškiliausioje kalvyno juostoje kai kurios kalvos turi platesnę reikšmę tiek gamtiniu tiek ir kultūriniu aspektais – tai piliakalniai. Šie ankstyvieji Rytų Lietuvos piliakalniai priskiriami brūkšniuotosios keramikos kultūrai. Vakarinis Mergežerio krantas įremtas dviejų pailgų, apie pusės kilometro ilgio kalvų, kurias atskiria to paties pavadinimo upeliukas. Tai tartum siena užstojanti besileidžiančią saulę. Pietiniame gūbryje, iškilusiame į 222–jų metrų aukštį virš absoliutinio jūros lygio, kadaise buvo įrengtas Kačėniškės piliakalnis. 2012 metais iškirtus ant piliakalnio augusius medžius išryškėjo visa Kačėniškės piliakalnio didybė ir objektas tapo vizualiai patrauklus. Ši vieta kažkuo vis traukia žmones apsistoti ilgėliau. Priešingame krante esanti kalvelė su atragiu, kuris kaip sausumos trikampis baigiasi ežere, buvo aklavietė, turinti *Varcekalnio* vardą. Ne išimtis ir visai netoli pabirusios kalvelės – šalimais esantis Kaukų kalnelis tik įrodo, kad žmonėms šiuose kraštuose tokios kraštovaizdžio detalės turėjo išskirtinę vietą pasaulėjautoje.

Verdenė, Lino vardu vadinama, papildo Sėtikį kiekvieną sekundę beveik šešiais litrais gėlo šaltinio vandens. Per parą čia „išverdama“ apie 500 m³ geriamo vandens. Vieta tikrai žinoma ir vietiniai žmonės dažnai užsuka čia pasisemti vandens, pailsėti ir pasigrožėti išskirtine aplinka ar gamtos objektas įprastai tampa vienu įdomiausių pažintinių maršrutų objektų. Visai nenuostabu, kad šaltinis nuo seno įgavęs paslaptį aureolę. Laikytas jis stebuklingu, mat ligoniai, gerdavę šį vandenį, kaip mat išgydavę. Paties Lino verdinės šaltinio bei Sėtikės ežero vardų kilmę atskleidžia padavimas. Šioje vietoje buvo šventykla, kur gyvenęs žynys Sėtikis ir turėjęs sūnų Liną. Kartą, į šiuos kraštus atkeliavus svetimtaučiams užkariautojams, Linas nurodė jiems klaidingą kelią per pelkynus, ežero ledą ir, deja, kartu su priešais nugarmėjo į ledinį dugną. Toje vietoje, kur šventykla buvus, ištryško šaltinis ir senasis žynys jį sūnaus vardu praminė.

Gyvendamas žmogus tokioje aplinkoje, kasdien stebėdami ir stebėdamiesi šiuo gamtos turtu, sukaupe nemažą kraitį istorijų. Tai sakmės, pasakojimai, kuriuose atskleidžiamos vieno ar kito šaltinio atsiradimo aplinkybės, akmenų žymių subtilumai, ežero kilmė... Švento ežero gelmėse glūdi nugarmėję turtai, kažkur paslėpti ir Našios valdovo karaliaus Mindaugo lobiai, Sėtikės ežero apylinkėse sako teberusena šventyklos ugnis. Čia ir gražuolė Sirvėta skuba į mylimojo glėbį, ir užkeiktas narsus karžygys Beržuvis pavirtęs ežeru iš ilgesio ir skausmo metai iš metų senka, o rytais, saulei tekant, mato žmonės Bėlio ežero lobį degantį... Visa tai prideda galutinę dalelę prie pilno šių vietų išskirtinumo suvokimo.